

Bursa Tarihi Kent Merkezi ve Gündelik Hayat Üzerinden Kültürel Mirasın Farkındalığına Ait Bir Sorgulama

Gülşah Üner¹, Elif Yeşim Kösten², Merve Alıcı Aka³

Özet

Çok eski bir yerleşim yeri ve Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa'nın Anadolu tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bursa'nın adı Antik çağlardaki ismi olan Prusa'dan gelmektedir. Tekeli (1999) Bursa'nın önemini konumsal özelliklerinin yanı sıra verimli bir ova ve genişçe bir tarımsal hinterland içinde olmasına, İstanbul'a yakınlığına, uluslararası ticaret merkezi olmasına, ipek ve ipekli dokumanın sanayi merkezi oluşuna ve kaplıcalarından dolayı tedavi ve dinlenme merkezi olmasıyla özetlemektedir. Bursa kenti, Hisar semtinde bir kale kenti olarak M.Ö. ikinci yüzyılda kurulmuştur. Hisar semti günümüze kadar tarihi kent merkezi olma özelliğini korumuştur. Ayrıca tarihi kent katmanları, dokusu ve surlarıyla zengin bir odak noktasıdır. Fakat Bursa tarihi kent merkezi içerisinde varlığını sürdürmekte olan tarihi alanların kullanıcılar tarafından bilinçli biçimde algılanmaması ve kullanımının yeterli bilinç düzeyinde olmaması büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber tarihi kent merkezindeki yapılara yapılan bilinçsiz restorasyon çalışmaları sonucunda tarihi kent dokusu daha çok tahrip olmuştur. Tarihi kentsel bilincin oluşması kültürel zenginliklerin sürekliliği için gereklidir. Bu da doğal ve kültürel değerlerin korunması, kamuya doğru aktarılması ve gündelik hayata katılmasıyla mümkündür. Kentsel değerlerin kent yaşamına dahil edilmesi, kolektif belleğin işlevliliğini artırır ve koruma duygularını güçlendirir. Böylelikle geçmiş/bugün/gelecek sürekliliği sağlanabilir ve bilgi sonraki kuşaklara aktarılabilir. Çalışma kapsamında aidiyet duygusunu artırma, kent kimliğini görünür kılma, tarihi mirası koruma ve toplum bilincini artırma adına Erken Osmanlı Dönemine ait Lala Şahin Paşa Medresesi, Balibey Han, Orhan Gazi Hamamı ve Şengül Hamamı'nın gündelik yaşam üzerindeki etkisine bakılacaktır. İlk aşama da çalışma alanının literatür taraması yapıp mevcut durum analizleri ortaya konulacak, ikinci aşama da ise nicel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Veri toplama analizi olarak kişisel görüşmeyle birlikte anket çalışması yapılacaktır. Anket çalışmasını kapalı uçlu sorular oluşturacak olup açık uçlu sorular ile desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, Bursa, Erken osmanlı dönemi, Kentsel farkındalık, Koruma

1. Giriş

Bursa'nın adı Antik çağlardaki ismi olan Prusa'dan gelmekte olup çok eski bir yerleşim yeri ve Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa'nın Anadolu tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. (İnalçık, 1992). Tekeli (1999) Bursa'nın önemini konumsal özelliklerinin yanı sıra verimli bir ova ve genişçe bir tarımsal hinterland içinde olmasına, İstanbul'a yakınlığına, uluslararası ticaret merkezi olmasına, ipek ve ipekli dokumanın sanayi merkezi oluşuna ve kaplıcalarından dolayı tedavi ve dinlenme merkezi olmasıyla özetlemektedir. Bursa kenti, M.Ö. ikinci yüzyılda bugünkü Hisar Semtinde bir kale kenti olarak kurulmuştur (Taşkan, 2017). Hisar semti tarihi kent merkezi olma özelliğini günümüze kadar korumuş, halen surları, tarihi dokusu ve kentsel katmanlarıyla zengin bir odak noktası olma özelliğini sürdürmektedir. Fakat Bursa tarihi kent merkezi içerisinde varlığını sürdürmekte olan tarihi alanların kullanıcılar tarafından bilinçli biçimde algılanmaması ve kullanımının yeterli bilinç düzeyinde olmaması büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber tarihi yapıları, kent yaşamına katmaya çalışırken yapılan restorasyon çalışmaları

¹ Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi Mimarlık Bölümü, gulsah.uner@kocaeli.edu.tr.

² Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Mimarlık Bölümü, yesimkosten@gmail.com.

³ Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü, merve.alici@kocaeli.edu.tr.

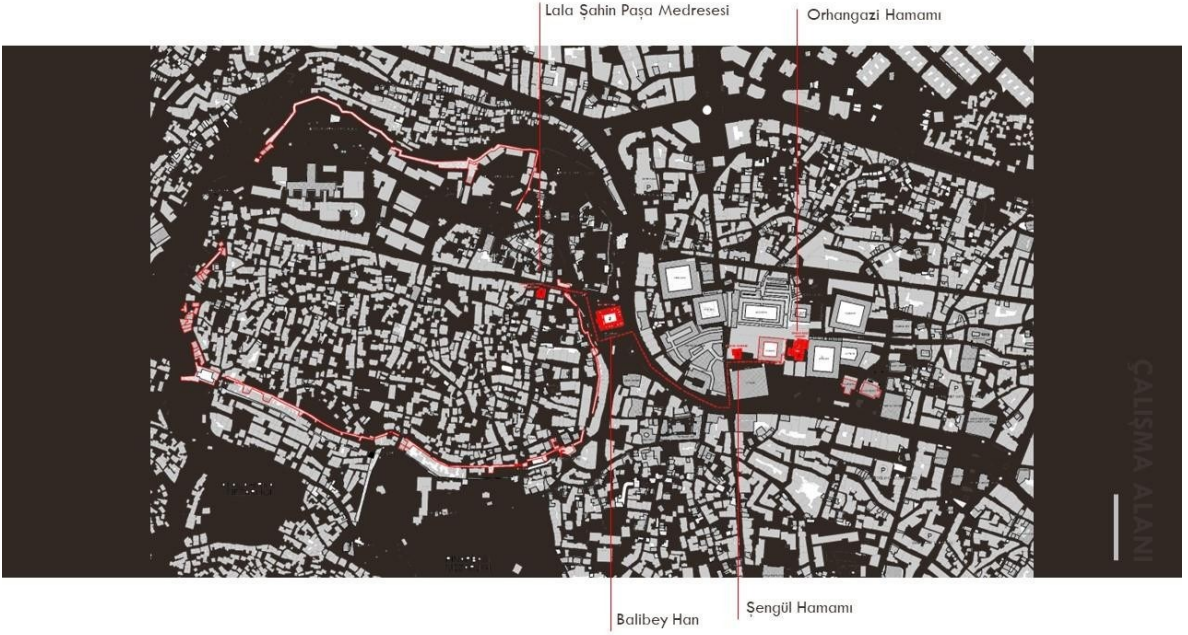

sonucunda tahrip edildiği görülmektedir. Bu nedenle Hisar bölgesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışmanın amacı ise Hisar bölgesinin doğal ve kültürel zenginliklerin yerel halk ve ziyaretçiler bakımından algılanabilir hale getirilmesidir. Kısa vadede bu tarihi alana anlam kazandırmak ve kentsel katmanların altını çizmek belirli düzeyde bilinç oluşturacaktır.

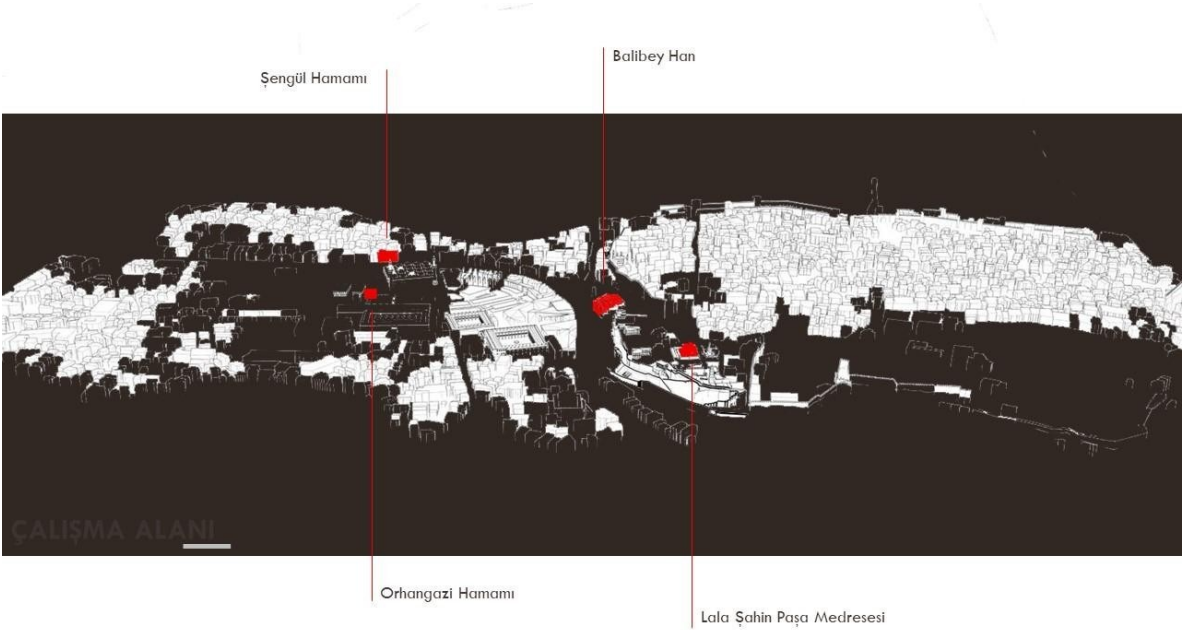
Tarihi mekanlar uygarlıkların belleği ve gelişimi için birer belge niteliğindedir. Tarihi çevrelerin bu kolektif yapısı onları kent yaşamı içinde özel bir yere koymaktadır. Ne var ki kale kenti Hisar'da tarihi çevre, kentsel gelişimin önünde engel olarak görülmektedir. Bu anlayışın bir an önce terk edilmesi gerekmektedir. Tarihi kentsel bilincin oluşması kültürel zenginliklerin sürekliliği için gereklidir. Bu bağlamda doğal ve kültürel değerlerin korunması, kamuya doğru aktarılması ve gündelik hayata katılmasıyla mümkündür. Kentsel değerlerin kent yaşamına dahil edilmesi, kolektif belleğin işlerliğini artırır ve koruma duygularını güçlendirmektedir. Kolektif bellek ile geçmişi analiz ederek anlamak ve elde edilen bilgiyi bugünkü toplumların faydasına kullanmak yararlı olacaktır. Bu yolla günümüz toplumlarının kimliklerini zenginleştirmesi de sağlanabilmektedir. Aynı zamanda kültürel mirasın bugünle bir bütün olduğu değeri anlaşılabilir. Böylelikle geçmiş/bugün/gelecek sürekliliği sağlanabilir ve bilgi sonraki kuşaklara aktarılabilir. Öte yandan tarihi kent merkezleri toplumsal belleğin geleceğe aktarılmasını sağlayan somut izlerdir (Özdoğan, 2006). Bir kentin kimliği ise eski ve yeninin bir arada uyumu ile oluşmaktadır. Sadece eskinin korunmasıyla kimlik korunamamaktadır. İnsanların zamanla dönüşmesi, kentlerin de insanla birlikte dönüşmesine yol açmaktadır. Gerçek kimliğe ancak bu dönüşümü doğru gerçekleştirme ile kavuşulacaktır. Kentlerde kimlik arayışları söz konusu olacaksa bunu sadece kentin yapılarında aramak doğru değildir. Bunu eski ile yeninin, var olanla eklenenin, bir arada varoluş biçimlerinin doğrudan geliştirilmesinde aranması gerekmektedir (Acar, 1996). Kent kimliğinin oluşmasında ve gelecek nesillere aktarılması da o kentte yaşayan bireylerin kimlik duygularının olmasıyla da ilintilidir. Çünkü kültür bizim içimizdedir, yaşadığımız kentin tarihini içselleştiremiyorsak o kültürü yaşamıyoruz demektir. Tekeli'nin (1991) kent kimliği hakkında; kentte yaşayan kişiler için, içinde yaşanılan çevre, sadece içinde bazı etkinliklerin yapıldığı, yaşamları için gerekli kazancın sağlandığı alanlar ise, orada yaşayanlar için bu tür araçsal niteliklerin dışında bir anlamı yoksa kimliksizlikten bahsedilebilir. Kişiler yaşadıkları mekâna değerler yükledikleri, oraya bağlandıklarında bu değerler için bazı fedakarlıklarda bulunmaya başladıklarında orasının anlamlı bir kimliği olur şeklinde açıklaması bulunmaktadır. Dolayısıyla kimliğin oluşmasında aidiyetlik duygusu yatmaktadır. Gustafson (2009) yerin kişiler için anlamının, yaşamışlıkların ve geleneklerin bir yer ile aidiyet bağı kurulmasında etkili olduğu söylemektedir. Altman ise bu konu hakkında; mekâna olan aidiyet hissinin, duygusal ya da bilişsel mekân deneyiminin ötesinde olduğuna inanmakta ve bu bağlamda kültürel etkilere de dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu ilişkinin yaşam süresinde meydana geldiğine ve ancak uzun süreli mekân deneyiminin böylesi duygusal bağlara yol açabileceğine inanmaktadır (Low & Altman, 1992). Fakat nüfus artış oranıyla beraber ülkemizde yoğun olarak devam eden kentsel dönüşüm projelerinde yerinden edilerek aidiyet duyduğu mahalle ortamından ayrılmak zorunda olan kişilerin bu anlamda pek çok sorun yaşadığı, yaşam kalitelerinin düştüğü ve yeni yerleşim alanında yalnızlaşma, dışlanma gibi etkiler altında kaldıkları görülmektedir (Markoc & Cinar, 2018). Bursa tarihi kent merkezinde de benzer bir durumla karşılaşmaktadır. Yapılan kentsel dönüşüm projesi ile Doğanbey Toki Konutları tarihi kent merkezinin silüetini bozarak dokuya zarar vermiş ve tarihi kimlik okunamaz bir hale gelmiştir. Kimliğini kaybetmek üzere olan Bursa tarihi kent merkezinin geçirdiği fiziki değişimi, çalışma alanında meydana gelen gelişmelerin dönemsel olarak morfolojik değişimini ve gündelik yaşamdaki etkilerini kullanıcı üzerinden araştırmak ve toplum bilincini, farkındalığını sağlamak gerekmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında Bursa tarihi kent merkezi ve barındırdığı kolektif belleğin güncel yaşam üzerindeki etkilerine Erken Osmanlı Dönem yapılarından olan Lala Şahin Paşa Medresesi, Balıbey Han, Şengül Hamamı ve Orhangazi Hamamı üzerinden toplumun kültür ve bilinç düzeyine bakılacaktır (Şekil 1, 2). İlk aşama da çalışma alanının literatür taraması yapıp mevcut durum analizleri ortaya konulacaktır. İkinci aşama da nicel

araştırma yöntemi kullanılacaktır. Veri toplama analizi, kişisel görüşme yoluyla anket çalışması şeklinde yapılacak olup kapalı uçlu sorular açık uçlu sorular ile desteklenecektir.

Şekil 1 Tarihi Kent Merkezi ve Çalışma Alanı Plan Şeması (Üner, 2023)

Şekil 2 Tarihi Kent Merkezi ve Çalışma Alanı Görselleştirme (Üner, 2023)

2. Erken Osmanlı Dönemi ve Bursa Kenti

Osmanlı Devleti'nin erken döneminde Türk kenti, İslam kültüründen Anadolu- Bizans, İran ve Türkistan kültürlerinden etkilenmiştir. Dolayısıyla kentlerde de üç ana öge mevcuttur. Bunlar; iç kale- kale, konut alanları ve kale altı yani taht-el kaledir (Yenen, 1988). İlerleyen dönemlerde ise taht-el kale bölgesinde bulunan ticari faaliyetler kale dışarısında inşa edilen bedesten ve hanlar

çevresinde yapılmaya başlanmıştır. Ticari faaliyetler ile önem kazanan ve bir odak noktası haline gelen bu yeni alan Erken Dönem Osmanlı kentinin merkezi haline gelmiştir (Gönül, 2017). Osmanlı Padişahlarının ya da yöneticilerinin kendine dair izler bırakma isteği ile inşa ettirdikleri külliye ve imaretler de kentin sosyal-ekonomik altyapısını oluşturan kent ögesi olarak ön plana çıkmaktadır. Erken Dönem Osmanlı kentini tanımlayan diğer bir katman da bu iki ögeyi çevreleyen geleneksel konutlardan oluşan mahallelerdir. Kentin odak noktasında genellikle cami ve çarşı bulunurken; bu odak noktasından damarlar şeklinde yayılan organik yollar etrafında mahalle adı verilen kentin konut birimleri konumlanmıştır. Osmanlı'nın erken döneminde ticari merkez olan çarşı ise kalenin dışına kurularak geliştirilmeye çalışılmış; bilinçli bir şekilde inşa edilmiş bedesten ve hanların etrafında konumlandırılmıştır. Kaleye yakın bir konumda yer alan çarşı ile ticari malların güvenliği düşünülürken aynı zamanda kentin güvenle dolaşabileceği bir bölge tanımlanmıştır. Erken dönem Osmanlı kentlerinde çarşığı oluşturan unsurlar benzerlik göstermektedir. Aynı malların üreticileri, imalatçıları ya da satıcıları çarşı içerisinde genellikle bedestenden başlayan aks üzerinde birbirine yakın olarak yerleşmişler ve her ticaret dalının üyesi (kunduracılar, bıçakçılar, dericiler vs.) çarşının farklı bir bölgesinde yer almıştır (Yenen, 1988). Yeni bir bölgenin iskânı söz konusu olduğunda ise çekirdeğini bir caminin oluşturduğu külliye, oluşturulmuştur. Osmanlı dönemindeki külliye, içerisindeki yapılarla bir bütünlük ve kompozisyon sağlayacak şekilde oluşturulduklarından geçmiş dönemlerde inşa edilen külliyelerden farklıdır. Özellikle Erken Dönem Osmanlı kentlerinde farklı yöneticiler tarafından yaptırılan külliye şehirlerin bir anda gelişmesini ve sıçrama yapmalarını sağlamıştır. Diğer yandan külliye içerisinde bulundurduğu işlevler bakımından dini bir işleve sahip olmanın yanında sosyal bir karakter de taşımaktadırlar (Kuban, 1968).

Osmanlı şehirlerinin temel yerleşme birimi olan mahalle ise; bir dini yapının, bir imaretin veya pazarın etrafında gelişmiş çok sayıda konutu içinde barındıran birimdir (Ergin, 1936). Mahalle, birbirini tanıyan bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal ve kültürel dayanışma içinde olan kişilerin oluşturmuş olduğu sosyal, fiziksel ve kültür bütünlüğüne sahip birimler olarak da tanımlanmaktadır (Özer, 2006). Erken Dönem Osmanlı kentinde mahalle, kenti oluşturan bir katman olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahalleler kentin merkezinde yer alan çarşı ve külliye çevrelemektedir. Şehrin gelişmesi de yeni mahallelerin kurulması ile gerçekleşmektedir. Osmanlı şehirlerinde planlanmış bir meydan yoktur; açık alanlar cami, mescit, fırın ve çeşmenin etrafında kendiliğinden oluşan meydanlar bulunmaktadır (Kuban, 1995). Sonuç olarak Erken dönem Osmanlı kenti sahip olduğu özellikler ve kent strüktürü anlamında değerlendirildiğinde Anadolu Selçuklu kent modellerinin bir sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlıdan önce var olan ve fetih ile yerleşilen surla çevrili eski kent odağı Anadolu Selçuklularında "kale kent modeli" ile örtüşmektedir. Diğer yandan Erken Osmanlı kentinin asıl odağını oluşturan ticaret bölgesi "açık kent modeli" ne karşılık gelmektedir. Erken Osmanlı kentlerinin hızla büyümesini sağlayan imaret, cami veya mescit etrafında kurulan mahalleler ise "dış büyüme odaklı kent modeli" nin karmaşık bir halidir. Erken Osmanlı kenti, Anadolu Selçuklu kentleri ile benzerliklere sahip olmasına rağmen, kale dışında bilinçli bir şekilde imar edilmiş külliye ve gelişmiş bir vakıf sistemi ile de bu kentlerden ayrılmaktadır (Kuban, 1968).

2.1. Lala Şahin Paşa Medresesi

Bursa'da Hisar içinde, Kavaklı caddesi üzerinde bulunan Lala Şahin Paşa Medresesi (Şekil 3) 1339 yılında Orhan Bey ve I. Murad'ın kumandanı, Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa tarafından yaptırılmıştır (Kaplanoğlu, 2003). Osmanlı tarihinde ilk defa "paşa" unvanını alan Lala Şahin Paşa, Bursa'daki medresesini, savaşlarda alınan ganimetlerle yaptırmıştır. Medresenin plan şemasına (Şekil 4) bakıldığı zaman Selçuklu geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Fakat yapının planı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Ekrem Hakkı Ayverdi ve Albert Gabriel yapının basitleştirilmiş Selçuklu medresesini andırıldığını ifade etmişlerdir. Kazım Baykal ise, medresenin plan kurgusunu Bizans manastırlarına benzetmektedir. Bursa'daki hiçbir yapıya

benzemeyen medrese de Bizans sütun başlıkları kullanılmış gerek plan yapısı ve gerek yapıdaki bazı özellikler açısından eski bir kiliseden dönüştürüldüğü savunulmaktadır. Ancak özellikle kapalı avlulu plan kurgusuyla Anadolu Selçuklu Medreselerini anımsatmaktadır. Bunun dışında medresenin; kubbeli bir girişi ve derin tonozlu bir eyvandan ibaret orta bölümünün iki yanına dizilmiş tonoz örtülü ve farklı büyüklükte yedi hücresi bulunmaktadır (Aslanapa, 1989).

Medrese sırasıyla 1555, 1787, 1818, 1844, 1862, 1968 ve son olarak ise 2009 yıllarında birtakım onarımlar geçirmiştir. Bugünkü görünümünü 1968 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından yapılan onarım sonucunda almış ve Lala Şahin Paşa Çocuk Kütüphanesi (Şekil 3) olarak kullanıma açılmıştır. Günümüzde ise aynı işlevini sürdürmeye devam etmektedir (Soydan, 2019 & Kaplanoğlu, 2003).

Şekil 3 Lala Şahin Paşa Medresesi (Üner, 2023)

Şekil 4 Lala Şahin Paşa Medresesi'nin Tarihi Kent Merkezindeki Konumu ve Plan Şeması (Üner, 2023; Url-1, 2023)

2.2. Balibey Han

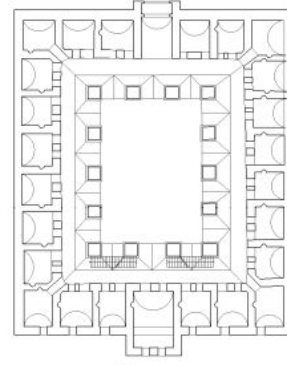
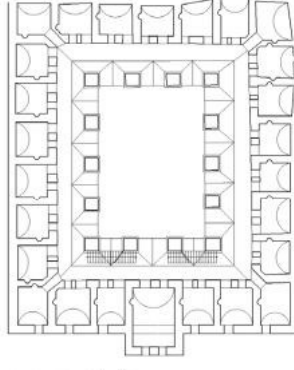
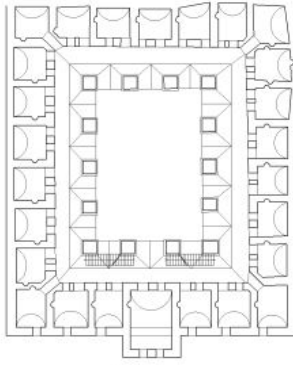
Kapalıçarşı'daki ticari faaliyet için kent dışından gelen kafilelere hizmet etmesi amacıyla çarşının karşısına (Şekil 7) inşa edilen han, Malkoçoğlu Hamza Bey'in oğlu Bali Bey tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi bulunmayan hanın plan ve mimari özelliklerine bakılarak 15. yüzyılda inşa edildiği anlaşılmaktadır (Kaplanoğlu, 1996). Han, Bursa'da üç katlı olarak yapılan tek handır. Hanın planı (Şekil 6), karşılıklı kenarları birbirine paralel uzanmakla birlikte, kuzey kenarı daha uzun, doğu kenarı tamamen yıkık vaziyette, batı kenarı ise yaslandığı kayaların tıraşlanarak düzeltilmesiyle kuzeybatı köşeye doğru dik açılar yapan üç kademedem müteşekkil ana hatlarıyla bir dikdörtgen biçimindedir. Toplamda 64 odaya sahip olan hanın odaları, batı ve kuzey yönlerinde yüksek bir avlu kenarında yer almaktadır (Sunay, 2007). Yapıldığı dönem için şehrin plazası olarak nitelendirilebilecek olan Balibey

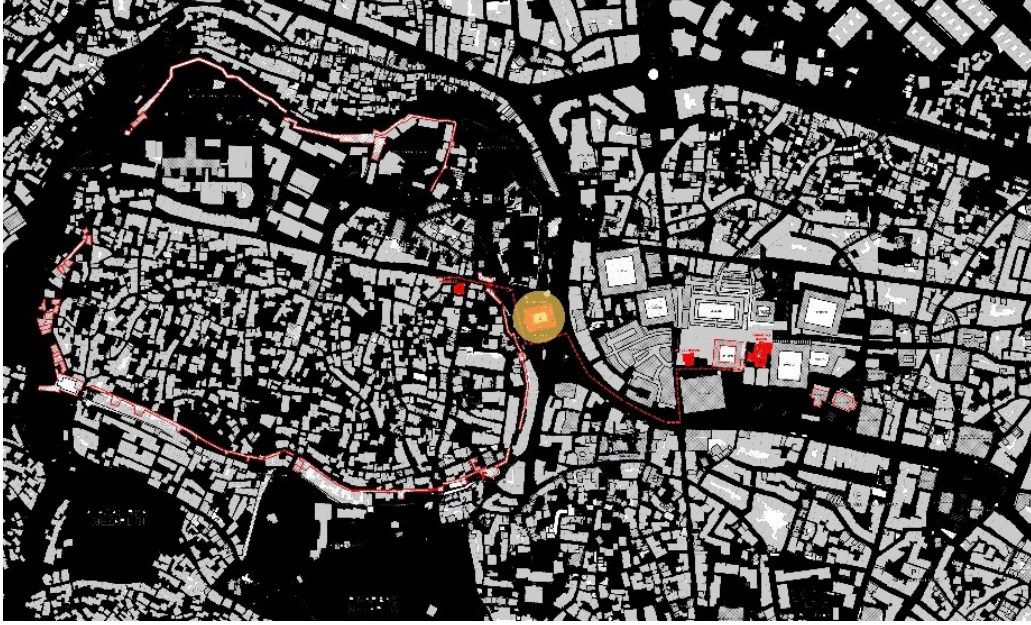
Han'ın büyük bir bölümü günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Bina planı bakımından asıl hâlini büyük ölçüde kaybetmiş, zaman içerisinde çeşitli değişikliklere maruz kalmış, büyük bir kısmı yıkık vaziyette kullanılamaz duruma gelmiştir (Bağbancı, 2007). Tarihinde birçok kez onarım geçiren han, 1984 yılında Bursa Belediyesi tarafından etraflıca temizlenerek toprak altında kalan kısımları ortaya çıkarılmış, 1986 senesinde rölöve, restitüsyon ve restorasyon raporları hazırlanmıştır. 1991 senesinde ise Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün yaptırdığı kazıdan sonucu 1994 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yeniden rölövesi alınmıştır. 2002'de bu çalışma, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanarak restore edilmiştir (Yavaş, 2020). Han (Şekil 5) günümüzde ticaret amaçlı birçok sektöre hizmet etmektedir.

Şekil 5 Balıbey Han Restorasyon Öncesi ve Sonrası (Url-2, 2023; Üner, 2023).

Şekil 6 Balıbey Han Kat Planları (Sunay, 2007)

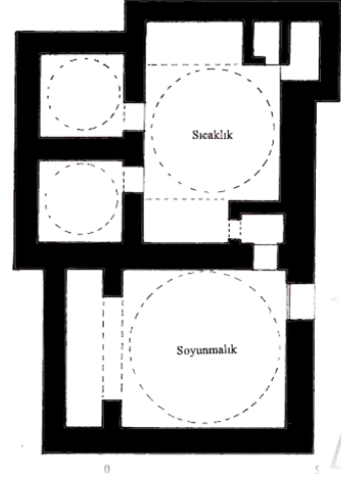
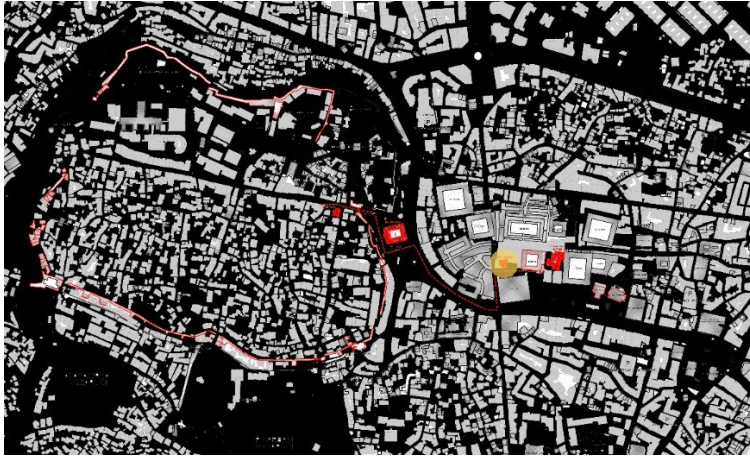
Şekil 7 Balibey Han'ın Tarihi Kent Merkezindeki Konumu (Üner, 2023)

2.3. Şengül Hamamı

Ulucami için vakfedilmiş küçük boyutlu bir hamamdır (Kepecioğlu, 1935). Dikdörtgen planlı (Şekil 9) yapı kuzey-güney doğrultudadır. İki eyvanlı, kubbeyle örtülü soğukluk, buradan sıcaklığa geçişi sağlayan küçük bir mekân; iki eyvanlı, kubbeli bir mekân ve ona bağlı iki halvet hücrelerinden oluşmaktadır. Bu mekanlar art arda sıralanmıştır (Gabriel, 1958). 1717'de kapsamlı bir onarım geçirmiştir. 1980'lerin sonunda harap bir durumdayken bir bölümü yıkılmış olan yapının mevcut kısımları onararak çarşı (Şekil 8) olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kepecioğlu, 1935). Hamam Ulucami'nin ön avlusuna bitişik bir konumdadır (Şekil 9) ve zemin seviyesi avlunun kotundan 2m kadar aşağıdadır. Kuzey ve batı yönünde bitişik gümüşçü dükkanları bulunmaktadır. İç mekânda geçiş elemanları, süslemeleri sağlam durumdadır. Çarşı olarak kullanılması sebebiyle mekanlar metal profiller kullanılarak düşeyde ve yatayda küçük dükkân bölümlerine ayrılmıştır (Şehitoğlu, 2000).

Şekil 8 Şengül Hamamı Günümüz Kullanım Durumu

Şekil 9 Hamamın Tarihi Kent Merkezindeki Konumu ve Plan Şeması (Üner, 2023; Şehitoğlu, 2000)

2.4. Orhan Gazi Hamamı

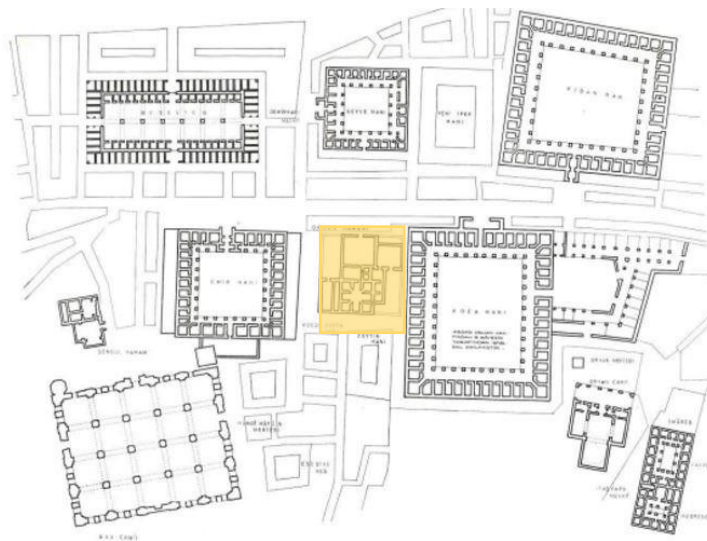
Orhan Gazi'nin aşağı şehirde yaptırdığı külliye'nin (Şekil 11-12) içerisinde, Orhan Camii ile inşa edilen Orhan Hamamı, Osmanlıların inşa ettirdiği hem ilk hamam hem de ilk çifte hamamdır (Çetintaş, 1946). Hamam, tarihi boyunca pek çok tahribata ve tadilata maruz kalmış; yanmış, yıkılmış ve mütemadiyen tamir edilmiştir. Hamamın erkekler tarafı 1957 yangınından evvel Aynalı Çarşı namıyla çarşının bir kolunu oluştururken, kadınlar kısmı harap olmuştur. 1957 yangınından sonra bu hamam, imar edilmiş; erkekler kısmı yine üç kapılı bir çarşı olarak düzenlenmiştir. Kadınlar kısmına ise o dönemde bir işlev verilmemiştir. Binanın tekrar hamam olmasına da imkân kalmamıştır. Zira su deposu kısmına dükkân yapılmış, külhan tamamen yok olmuştur. Bursa'nın geleneksel işçiliği ile duvar ve kirpiler ehemmiyetle tamir edilmiştir. Kubbelerde yırtılan pencereler örülmüş, böylece eski güzel pencereler ve kapılar ihya edilmiştir. Fenerler çarşı için açılmıştır. Fakat mevcutta olan üçgenli ve dilimli kuşaklar ve bunlar gibi tezyinat parçalarına sadakatle uyulmuş olduğundan, ilk yapının eserleri göze çarpmaktadır (Ayverdi, 1966). Günümüzde hamamın son halinde ise; "Aynalı Çarşı" olarak bilinen erkekler kısmında, çeşitli antika ürünler ve hediyelik eşyalar satan otantik dükkânlar mevcuttur. Kadınlar kısmında ise dükkân ve depo yer almaktadır. Hamama, güney cephesindeki 19. yüzyıla ait bir yapı olan kapısından girilip, merdivenlerden inildiğinde erkekler kısmının sıcaklığı olan bölüme ulaşılmaktadır. Burada çift yönlü karşılıklı turistik mağazalar vardır. Erkekler kısmının soğukluk, ılıkılık, sıcaklık bölümleri arasındaki duvarlar kaldırılmış; sıcaklık bölümünün ise halvet duvarlarından bazıları kaldırılarak bugün burada yer alan dükkânların vitrin yerleri oluşturulmuştur (Şekil 10). Kadınlar kısmının halvet mekânlarının içlerinde ara katlar yapılmıştır. Hamam artık çarşı olarak kullanıldığından içinde artık mermer kaplamaları ve kurnaları yer almamaktadır. Külhan kısmı yok olmuştur. Kubbelerde kurşun görünümü verecek şekilde çimento esaslı harç uygulanmıştır. Kubbelerde yer alan aydınlık deliklere metal çerçeveli cam külahlar eklenmiştir (Şehitoğlu, 2008).

Şekil 10 Orhan Gazi Hamamı/Aynalı Çarşı Cephe ve İç Mekan (Üner, 2023)

Şekil 11 Orhangazi Hamamı'nın Tarihi Kent Merkezindeki Konumu ve Plan Şeması (Üner, 2023; Şehitoğlu, 2000)

Şekil 12 Orhangazi Hamamı'nın Külliye İçerisindeki Yeri (Ayverdi, 1966)

3. Sonuç

Yapılan anket çalışmasında her yapıyla ilgili 2 soru bulunmaktadır. Anket rotası oluştururken güzergaha göre Lala Şahin Paşa Medresesinden başlayıp Balibey Han, Şengül Hamamı ve Orhan Gazi Hamamında katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Toplam 40 kullanıcıya anket yapılmış olup katılımcı bilgisi **Tablo 1** de gösterilmiştir. Anket sonuçlarına bakıldığı zaman kullanıcının yapı hakkında bilgisi olmadığına, eski işlevlerinin bilinmediğine hatta bazı yapıların belirtilen ismin dışında bir isimle anıldığı ortaya çıkmıştır. Birçok kullanıcı yapıların kültürel mirasa ait olduğu bilincinde olmadığı sadece geçiş güzergahında bulunduğu için önünden geçip gittiğini belirtmiştir. Ayrıca kullanıcılar yapıların şu an ki işlevlerinin uygun olduğunu bile dile getirmişlerdir. Anket katılımcı bilgisine bakıldığı zaman ise cinsiyet farkı olmaksızın orta yaş grubun kültürünü daha iyi bildiği ve genç grubun çevreye daha bilinçsiz bir şekilde yaklaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda en azından anket yöneltilen bireylerin yapılara artık farklı bir gözle baktığını ve yapıların geçmiş-gelecek hakkında bilinçli bir düşünceye sahip olduklarını söylemek mümkündür. Toplum bilincini ve farkındalığı arttırmak için çalışmalara devam edilmeli ve yapıların girişlerine algıyı daha çok çekici hale getiren tanıtım panoları hatta sesli videolar konularak kültürel mirasımıza sahip çıkılmalıdır.

Tablo 1 Anket Katılımcı Bilgisi

Katılımcı Bilgisi		
Cinsiyet	Kadın	Erkek
	22	18
Yaş	Orta Yaş (35-55)	Genç (10-20)
	30	10
Toplam Katılımcı	40	

Kaynaklar

- Acar, E., Şenyapılı, Ö. & Tankut, G. (1996). Kent Kimliği Açık Oturum. Ada Kentliyim, 6.
- Aslanapa, O. (1989). Mimar Sinan'ın Medreseleri. *Vakıf Haftası Dergisi*, 201-212.
- Ayverdi, E. H. (1966). *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805(1230-1402)*. İstanbul, Baha Matbaası.
- Bağbancı, Ö. (2007). *Bursa Hanlar bölgesi değişim ve dönüşüm sürecinin incelenmesi ve bölgenin korunması üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Çetintaş, S. (1946). *Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri Bursa'da İlk Eserler*. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Ergin, O. N. (1936). *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*. Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, İstanbul.
- Gönül, A. (2017). *Erken Dönem Osmanlı Kentlerinden Bursa ve Üsküp'ün Kentsel ve Mimari Gelişiminin 14. Yüzyıldan Günümüze Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Gustafson, P. (2009). Mobility and Territorial Belonging. *Environment and Behavior*, 41 (4).
- Halil İ. (1992). "Bursa", *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınevi.
- İnalçık, H. (2007). *Kent, Kentli ve Tarih. Bursa'nın Kentsel ve Mimari Gelişimi Sempozyumu*, Bursa, Türkiye.
- Kaplanoğlu, R. (1996). *Bursa yer adları ansiklopedisi*. Bursa: Bursa Ticaret Odası Kültür Yayınları.
- Kaplanoğlu, R. (2003). *Doğal ve Anıtsal Eserleri ile Bursa*. İstanbul: Osmangazi Belediyesi.
- Kepecioğlu, K. (1935). *Bursa Hamamları*. Halkevi Neşriyatı 5. Bursa: Bursa Yeni Basımevi.
- Kuban, D. (1968). Anadolu- Türk Şehri: Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler. *Vakıflar Dergisi*, 7, 53-73.
- Kuban, D. (1995). *Anadolu kentlerinin tarihsel gelişimi ve yapısı üzerine gözlemler: Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- Low, S., I. Altman. (1992). *Introduction*. In I. Altman and S. Low (Eds.). *Place attachment*. New York: Plenum Press.
- Markoç İ., Çitak C. (2017). *Loss of Social Belonging, Displacement and Social Exclusion in the Neighborhood: Urban Redevelopment in Sarıgöl, Istanbul, Turkey*. Megaron, 13.
- Özdoğan, M. (2006). *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özer, M. (2006). *Üsküp'te Türk Mimarisi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Soydan, E. (2019). *Bani Olarak Lala Şahin Paşa ve Mimari Faaliyetler* [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Sunay, S. (2007). Bursa Balibey Hanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47 (1), 115-130.
- Şehitoğlu, E. (2000). *Bursa Hamamları'nın Yapısal, Çevresel, İşlevsel Sorunları ve Çözüm Önerileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Üniversitesi.
- Şehitoğlu, E. (2008). *Bursa Hamamları*. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Taşkan, D. (2017). *Bursa Hisar'da Kentsel Değerlerin İrdelenmesi ve Tarihi Mekanların Etkin Kullanımına İlişkin Öneriler* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Tekeli, İ. (1991). *Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler*. Kent Planlaması Konuşmaları. Ankara TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Tekeli, İ. (1999). *Bursa'nın Tarihinde Üç Ayrı Dönüşüm Dönemi*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bursa ve Yöresi, 11. Yapı Yaşam Kongresi, Bursa, Türkiye.
- URL-1, <https://okuryazarim.com/erken-osmanli-donemi-mimari-planlari/lala-sahin-pasa-medresesi-bursa-plan-fatin-uluengin/> (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL-2 https://www.facebook.com/EvliyalarSehri/posts/437161063413688/?_rdr (Erişim Tarihi: 20.05.2023), Yazara aittir
- Yavaş, D. (2020). *Bali Bey Hanı*. Bursa Araştırmaları Merkezi. <https://www.bursaarastirmalari.com/bali-bey-hani/>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Yenen, Z. (1988). *Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri* [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.